

VÜS'AT O. BENER'İN *DOST-YAŞAMASIZ* ADLI KİTABINDAKİ ÖYKÜLERİN KURGUSAL COĞRAFYASI

Ömer SOLAK*

ÖZET

Sadece edebi değil; tarihî, sosyolojik, politik veya coğrafi özellikleriyle incelendiğinde edebi eserlerin pek çok farklı cephesi ortaya konulabilir. Özellikle kurgusal türlerde yazarın biyografisi ile anlatımın kurgusal dünyası arasındaki paralellikleri ve kurgusal coğrafya ile gerçek coğrafya arasındaki izdüşümleri ortaya koymak, edebiyat incelemelerine önemli katkılar sağlayacaktır. Bu çalışmada 1952 ve 1957'de yayınlanmış *Dost* ve *Yaşamasız* adlı öykü kitaplarında yer alan toplam 32 öyküden hareketle Vüs'at O. Bener'in öykücülüğünde mekânın kurgu içerisinde yeri ve bu ögenin olay örgüsü, kişiler, zaman ve anlatıcı gibi anlatı bileşenleri ile olan ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Kurgusal coğrafya ile yazarın biyografik coğrafyası arasındaki paralelliklerin ortaya konulmasında disiplinler arası yöntemlerden de yararlanılan çalışmada, öykülerde kullanılan otobiyografik öğelerin sadece yazarın öz yaşamından birtakım kesitler ve hatıralarla sınırlı kalmadığı; yaşanan coğrafyaların da kurgusal dünyaya mekânsal zemin oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurgusal Coğrafya, Edebi Coğrafya, Mekân, Otobiyografik Öğeler

FICTIONAL GEOGRAPHY OF VÜS'AT O. BENER'S STORYBOOK NAMED *DOST-YAŞAMASIZ*

ABSTRACT

When literary works are analyzed not only as literary characteristics but also as sociological, political and linguistic geography, it can be betrayed its many different aspects. Especially, in fictional kinds; betraying the parallelism between author's biography and narration's fictional world and the projections between fictional linguistic geography and real geography will contribute to literature analysis considerably. In this work, it was tried to betray the place of the location in the fiction and its relations with the narration components as the story line, people, time and the narrator hence 32 stories in his *Dost* and *Yaşamasız* books published in 1952 and 1957. It was come to the conclusion that in this work which was benefited from the methods among disciplines in the betraying of the parallelism among fictional, biographic and physical geographies, the autobiographical items which the author used in his stories are not only limited with some sequences and memories from his private life but also his geographies which he lived, composed a spatial basic for the fictional world.

Key Words: Fictional Geography, Literary Geography, Location, Autobiographical Items.

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Ü. Mes. Eğt. Fak. Çocuk Gel. ve Ev Yön. Eğt. Böl. El-mek: omersolak@yahoo.com

Giriş

Mekânın kurgusal eserlerde önemli işlevleri bulunabilir: Kültürel atmosferi yansıtan mekânlar, dini (mistik) mekânlar, ülküsel mekânlar gibi farklı işlevleri olabilen mekânların seçimi rastlantısal değildir. Bu çalışmada fiziksel coğrafyayı yansıtan mekânlar üzerinde odaklanılmış ve bu mekânların tercih edilmesinde kurmacanın kendi iç dinamiklerinin mi; yoksa yazarın otobiyografik coğrafyasının mı etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Öykülerdeki mekânların hangi sebeplerle seçildiği, ne gibi değişimlere uğradığı, kurgusal coğrafya ile gerçek coğrafya arasındaki anlatıbilimsel veya otobiyografik bağlar, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla yazarın kurgusal coğrafyası ile biyografik coğrafyasının yayılım alanları, birtakım haritalar yardımı ile belirlenmeye çalışılmıştır.

Disiplinler arası bir araştırma alanı olarak fiziki coğrafyanın kurgusal coğrafyaya yansımaları; Emel Kefeli'nin edebiyat ve coğrafya ilişkisini coğrafya merkezli bir eleştiri ve okuma yöntemi olarak (géo-littéraire) ele alan çalışması (Kefeli, 2009: 423-433) ve Akdeniz coğrafyasının edebiyata aksini ele aldığı (Kefeli, 2006) birkaç örnek dışında bu konu Türkiye'de fazlaca işlenmiş değildir. Ancak edebiyat veya coğrafya araştırmalarının bir alt alanı olarak kurgusal türlerde coğrafya olgusunu ele alan çalışmalar Türkiye dışında önemli bir birikim oluşturur (Hsu 2010, Lanegran vd. 1976, Brosseau 1994, Hargrave 2003).

Edebiyat ve coğrafya ilişkisinin farklı sahalarında çalışan araştırmacılar, bu iki bilim alanı arasındaki işbirliğinin edebiyat araştırmalarına kazandıracığı imkânlarla dikkat çekmektedirler. Mallory'e göre, nasıl coğrafi yerlerin romancılar ve şairler tarafından yapılan çağrışımsal tasvirleri okurun kuvvetli bir şekilde hissettiği vakayı bir mekâna yerleştirme ihtiyacını karşılar; edebiyat ve coğrafya araştırmacılarının kurgusal mekânların coğrafi izdüşümlerini belirlemeleri, edebi eserin önceden fark edilemeyen pek çok cephesini gözler önüne serer (Mallory vd. 1987: 11). Piatti ise bu disiplinler arası alanı, coğrafya biliminin edebiyat araştırmalarına bir katkısı olarak görür: Ona göre edebi haritalama, bu alanın temel metotlarından biri olarak tanıtma ve bağlam kurmada araştırmacıya büyük katkı sağlar (Piatti.vd.http://icaci.org/documents/ICC_proceedings/ICC2009/html/nonref/24_1.pdf:17.01.2011).

Öte yandan -metnin anlamlandırılması biraz da bu hususlara bağlı olduğu için- edebi coğrafya incelemelerinde araştırmacının hareket noktaları “*metnin dokusundaki, gerçek ya da kurgusal mekânlara ait tasvirler*”den hareketle mekânsal belirlemeler yapmak, “*metnin coğrafi içeriği (işlenen mekâna ait iklim, bitki örtüsü vd. hususlara dikkat ve 'seçilmiş coğrafya' veya 'yaşanmış coğrafya'nın değerlendirilmesi*” ve “*yazarın hayat coğrafyası/coğrafi deneyimleri*” ile ilişkilendirilmesi olmalıdır (Ferré 1946). Zira yazarın kurgusal mekân seçiminde etkili olan, mekân tasvirleri, seçilen mekânların ne kadarının gerçek dünyada karşılığının olduğu veya ne kadarının herhangi bir karşılığı olmayan soyut alanlar olduğu gibi hususlar, yazarın sanat anlayışını ortaya koyması bakımından da önemlidir.

Bu çalışmada böylesi bir bağlantıyı ortaya koymak üzere Vüs'at O. Bener'in *Dost ve Yaşamaz* adlı öykü kitapları tercih edilmiştir. 1952 yılında birinci baskısı yapılan *Dost*, yazarın altı öykü kitabının ilkidir. Ardından 1957'de ikinci kitabı *Yaşamaz* yayımlanır. Bu çalışmada *Dost* ve *Yaşamaz*'ın bir yayınevi tarafından toplam 32 öykünün yer aldığı 2003'te yapılmış birlikte basımı kullanılmıştır (Bener, 2003).

1. Edebiyat-Coğrafya İlişkisi ve Kurgusal Türlerde Mekân

Yunancada *geo* (yer) ve *graphein* (yazmak) kelimelerinden oluşan coğrafya (géographie), Cholley'e göre (1943) geniş anlamda bir “mekân incelemesi”, bir başka deyişle “mekân bilimi”dir (Kefeli 2009: 425'ten). “**Geosistem**” olarak da bilinen fiziki coğrafya ise, beşeri coğrafya ile birlikte coğrafyanın iki temel alt alanından biridir. Fiziki coğrafya atmosfer, biyosfer ve geosfer

katmanlarının özelliklerini incelerken; beşeri coğrafya, insanların mekânda dağılımı ve mekânla ve birbirileri ile etkileşimini ele alır (Gabler vd., 2009: 5).

Bir milletin yapısını anlayabilmek için onun tarihini geçirdiği sosyolojik evreleri bilmek kadar, içinden geçtiği coğrafyaları da bilmek gerekir. Edebiyatın coğrafya ile yollarının kesişmesi her ikisinin de insan üzerindeki bu tesirleri nedeniyledir. Tümertekin'e göre (2004) milletin tarihine, toplumsal yapısına ve edebiyatına ilişkin geniş tesir alanları olan coğrafya, bu yönü ile sadece bir yeryüzü incelenmesi değil, aynı zamanda insanı anlama çabasıdır (Kefeli 2009: 428'den).

Kaldı ki bir kültüre mensup insanların bir başka kültürde yetişmiş olanlardan farklılıklarının nedeni, sadece kültürel süreçler değildir (Nisbett 2005: 12). Coğrafyanın özellikleri de insan davranışlarında ve değerler dünyasında etkilidir. İnsanlar, yüzey şekilleri, bitki örtüsü ve iklim koşullarına bağlı bazı fizyolojik ve psikolojik özellikler kazanırlar. Denizin sunduğu imkânlar, çöllerin veya dağlık alanların koşulları yaşama biçimini, duyuş ve düşünüş tarzını hatta dillerin söz varlığını etkiler. Dolayısıyla insan tarafından üretilen ve insanı anlatan bir sanat olan edebiyat da yeşerdiği bölgenin coğrafi özelliklerine ve koordinatlarına bağlı olacaktır. Hippolyte Taine'in "ırk, mekân ve an" çerçevesindeki görüşlerinden hareketle, edebi eserlerin coğrafi cephelerini ihmal etmeyen incelemeler, eserlerdeki örtük anlam katmanlarını ortaya çıkarabilir. Mekânın insanla ve toplumsal değişme ile ilişkisini ortaya koymak, aynı zamanda okura da yeni bakış açıları kazandırır.

Zira mekân, bir uzam olarak içinde yaşayanlarca algılanışı itibariyle önemli bir olgudur. Doğanın sanatçının hayal gücü üzerindeki etkisine değinen Aksoy'a göre (1996) "*Sanatçılar (...) bireysel dünyalarının yanı sıra evreni de mikro düzeyde âdeta yeniden yaratmaktadırlar*" (Kefeli 2009: 430'dan). Öyle ki sanatçının yaşadığı coğrafyanın doğası ayrıntılı betimlemeler, görsel imgeler, -bazen de ilgili coğrafyanın özelliklerine bağlı olarak- mitik anlatım gibi özelliklerle eserlere yansıyabilir.

Mekân sadece, yazarın şahıslarını üzerine yerleştirdiği bir zemin veya vakanın cereyan ettiği bir sahne değildir (Zambak, 2007). Varlığını entrik ögenin altında yatan çatışmada, şahısların psikolojik ve sosyal cephelerinde veya zamanın/dönemin kültürel ve sosyal atmosferinin aksettiği bir alan olarak daima duyuran çok temel bir anlatım ögesidir. İster gezi yazısı gibi anlatımın doğrudan mekâna odaklandığı türlerde; ister her türlü mekânsallıktan koparılmaya çalışılmış soyut kurgularda olsun, anlatım mutlaka bir mekânın izini taşır. Kurgusal türlerde mekân, sadece bir yer değil, öykünün konumlandığı zaman ve sosyal çevredir de. Öyle ki hikayenin dar anlamda içinde cereyan ettiği sahne, peyzaj veya bina gibi yakın çevresini kuşatan ortam olarak anlaşılabilceği gibi; kültürel artalan, tarihsel dönem veya sosyal çevre olarak da açıklanır (Obstfeld 2002: 65,115,171).

Bu anlamıyla şahıs, zaman, tema, üslup ve olay örgüsü ile birlikte temel bir anlatı bileşeni olan mekân; kurmaca türlerde birbirinden çok farklı anlayışlardan hareketle kurgulanabilir. Sanatın esasının dış âlemin taklidi olduğunu savunan Aristocu "mimesis" anlayışı, gerçek fiziki coğrafyayı ve onun mekânlarını aksettirme endişesine dayanır. Sanatı ayrı bir yaratım alanı olarak gören anlatımcı (expressionist) metinlerde ise mekân ve ona ait betimlemeler, dış ailemin bir ayna gibi yansıtılmasın esastan ayrılıp sanatçının ruhuna açılan bir pencere olmaktadır (Moran 1981: 81). Zira sanatı "duyguların dili" olarak tanımlayan bu anlayışa göre, dış dünya sanatçının duygu dünyasında değiştirime uğramıştır (Aktaş 1991. 141). Dolayısıyla mekânsızlık da kurmaca eserlerde önemli bir özellik olarak öne çıkar.

2. Vü'sat O. Bener'in Biyografik ve Kurgusal Coğrafyaları

Her metin fiziki coğrafyaya dair belirlemeler yapmaya uygun olmayabilir, her tasvir, metnin kurgusu açısından aynı değeri taşımayabilir. Ancak mekânı belirlenebilen kurmaca eserlerde mekân, yazarın anlatı poetikası hakkında eleştirmene çok şey söyler. Keza edebi eserlerde yazarların coğrafi seçimleri veya kullandıkları mekânla ilgili betimlemeleri çoğu zaman biyografileri ile ideolojik yaklaşımları ile veya mensubu oldukları edebi anlayış ile birlikte ele alınması gereken özellikler taşır. Yazarın cinsiyeti, etnik kökenleri, dünya görüşü, psikolojisi gibi etmenler eserin kurgusuna ve atmosferine yansıtacaktır.

Bu anlamda Bener'in adı geçen kitabındaki öykülerin mekansal karakteristikleri, bu mekanların onun biyografik coğrafyası ile ilişkisi ve mekân tercihlerindeki kişisel, sosyal, kültürel nedenler irdelenilmelidir.

2.1. Vü'sat O. Bener'in Hayat Coğrafyası

1) Yazar Vü'sat Orhan Bener, 23 Mayıs 1922'de babasının görevli olarak bulunduğu *Samsun*'da ailenin en büyük çocuğu olarak doğar. 2) Ailesi, baba Mustafa Raşit'in eğitimciliği sebebiyle aile *Aydın*'a taşınır. 3) Bu tayinler sırasıyla *Tekirdağ*, *Sivas* ve *Erzurum*'a çıktığı için yazarın ilk çocukluk hayatı da buralarda geçer. 4) Raşit Bey, zamanın maarif vekili ile uyumsuzluk yaşayınca Kıbrıs'ta (*Lefkoşa*) İngilizlerin yönettiği bir Türk lisesinde öğretmen olur. Vü'sat Bener de ilkokula orada başlar. 5) Ardından ilköğrenimine yine görevi nedeniyle gelinen *Amasya*'da devam eder. 6) 1931'de babasının *Erzincan* Askerî Ortaokulu'ndaki görevi nedeniyle Bener, ilkokulu 1932'de burada bitirir. 7) 1934'te aile, *Bursa*'ya, 8) ardından babasının bir sanat okulunu yeniden yapılandırmak için bulunması sebebiyle *Aydın*'a taşınır. 9) 1935'te *Sivas*'a taşınılınca yazar, ortaokulu burada tamamlar (1936). 9). Ardından babasının isteği ile *Bursa* Işıklar askeri lisesine başlayan yazar, orta öğrenimi 1939'da burada bitirir. Bu yıllarda aile, görev nedeniyle *Bolu*'dadır. 10) Aynı yıl Bener, *İstanbul*'daki Harp Okulu'nda yüksek öğrenime başlar. 11) Buradaki eğitimin son yılında (1941) *Kayseri*'de bir alayda staj görür.

12) Ocak 1941'de Harp okulunu birincilikle bitirdikten sonra levazım asteğmeni olarak *Edremit*'e atanır. 13) Birliği *Dikili*'ye nakledilince burada beş ay kalır. Ardından *Bergama*'ya atanır, babası da *Bergama*'ya tayinini istemiştir. Ancak birliği 1942'de tekrar *Edremit*'e nakledilir. 1944'te ilk evliliğini *Bergama*'nın tanınmış ailelerinden birinin kızı olan musikişinas Gazale Hanım ile yapar. 1946 yılında karısını ve bebeğini kaybeder. 14) Karısının ölümünden sonra Dame de Sion mezunu Neriman Ündeğer ile bir buçuk yıl süren bir ilişki yaşar. Bu sebeple de *Burhaniye*'ye sürülür. 15) 1948 yılında *Ankara-Etimesgut*'taki motorlu tugaya atanır. Burada edebiyat çevreleriyle bir ilişki kuran yazar, 1950 yılında *Yeni İstanbul* gazetesinin düzenlediği bir yarışmaya "Dost" adlı öyküsü ile katılır ve birinci olur. 1951'de kardeşi Erhan Bener'le birlikte tutuklanır ve iki ay kadar tutuklu kalır. 1951'de DTCF Fransızca Bölümü'nden Raziye Nugay'la ikinci evliliğini yapar. Bu dönemde TRT Ankara radyosunda program da yapmaktadır. 16) 1953'te tayini *Siirt*'e çıkarılır. Burada üç ay kalırsa da 12 yılın ardından kıdemli yüzbaşı iken görevinden istifa eder.

17) Tekrar *Ankara*'ya döner ve aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesi'ne girer. Öğrencilik yıllarında İstatistik Enstitüsü'nde memurluk, *Ulus* gazetesinde gece düzeltmenliği, Cebeci İmam Hatip Ortaokulu'nda öğretmenlik gibi işler yapar. 1957'de mezun olur. Avukatlık stajının ardından Ticaret Bakanlığı'nda ve 1959'de Karayolları Genel Müdürlüğü'nde hukuk müşavirliği yapar. 1962'de eşinden ayrılır. *Ankara*'ya taşınan babası, annesi ve kız kardeşiyle yaşamaya başlar. Üçüncü evliliğini ODTÜ'de öğretim üyesi Ayşe Hanım ile 1972'de yapar. 1978 yılında karayollarındaki görevinden emekliye ayrılır. 1978-1992 arasında Yol-İş sendikasında hukuk danışmanlığı yapan Bener, 31 Mayıs 2005'te 83 yaşında hayatını kaybeder (Tutumlu 2007: 3-11; Şahin 2006: 1-49; Tokar 2006: 8-14).

2.2. Dost-Yaşamasız'daki Öykülerin Kurgusal Coğrafyası

1. Dost'ta kahraman/anlatıcı Niyazi, arkadaşı Kasap Ali'nin önce dükkânına sonra evine gider. Niyazi, bu ziyarette Ali'nin karısı Naciye ile yaşadığı yakınlaşmaya kendini kaptıracak gibi olursa da hem kendisine hem Naciye'ye kendilerine düşenin kasvetli hayatlarına devam etmek olduğunu anlatmayı başarır. Öyküde vaka, sokaklarından “*eli çıkınlı, siya başörtülü kadınlar*” geçen Ege'de adı verilmeyen bir ilçede geçer (Bener, 2003: 10).

2. Istakoz'da anlatıcı Reşat Bey, arkadaşı gümrük memuru Ziya Bey'in evine istakoz yemek için gider. Ziya Bey ile sohbetlerinde ondan sadece istakozun usulünce nasıl pişirileceğini öğrenmez, aynı zamanda hayatın nasıl oturmuş bir dinginlikle yaşanılacağını da öğrenir. Vaka, Balıkesir'in *Akçay ilçesinde* geçer: Anlatıcı ilçeyi ve orada geçen hayatı şöyle özetler: “*İlçeyi ortasından bölen yol, bulanık bir göl suyunda karşı yakayı tutmuş bir salın ya da mavnanın geride bıraktığı iz gibi. Belli belirsiz. İki yana kırışan kıvrımlara atılı atılıvermiş evler. Bir kamyon hızla geçmesin, yıkılacaklarından ürkerim. Her taşı oynar, her tavan akar. Kafes kafes ardında suskun kadın başları, sarı çocuk başları. Musalla taşında her gün bir ölü. Minaresinde aynı kulak burgulayan ağıt-ses*” (Bener, 2003: 22)

3. Havva'da küçük bir çocuğun kıskanç gözlerinden evlerine küçük yaşta besleme olarak alınan köylü kızı Havva'nın trajik hikâyesi nakledilir. Gizli gizli sigara içen, imamın oğlu ile sütçüyü birbirine düşüren obur Havva, bir gün aniden hastalanır ve çok geçmeden de ölür. Öyküde dış mekân, imamı, sütçüsü ile verilmeyen bir ilçedir. Mekânla ilgili belirlemelerin berrak olmadığı öyküde olaylar, herhangi bir Anadolu kasabasında bulunabilecek bir ev dekoru içinde geçer.

4. Kömür: Kahraman/anlatıcı, çatı katındaki dairesine kömür taşımak için tuttuğu küçük çocuktan önce kuşkulandır. Zira çocuk kömürlük kapısının bozuk olduğunu öğrenir. Sonra çocuğu gereksiz yere suçladığını düşünerek kendisine kızar. Vaka adı verilmeyen bir ilçede geçer. Öyküde ilçenin kömür merkezi şöyle tasvir edilir. “*Kara bir toz bulutu havaya yükseliyordu. Arabalar birbirine girmiş. Küfürler bağrışmalar... Kömür yığınları akıyor, demir kürekler dolup boşaltıyordu.*” (Bener, 2003: 37).

5. Dam'da kahraman/anlatıcı Kerim bir pazar günü çatı katındaki dairesine gelen arkadaşı Naci ile önce, “*Talana uğramış gibi ıssız kasaba. Dükkânların kepenkleri kapalı.*” sözleri ile tasvir ettiği yaşadıkları kasabayı (Bener, 2003: 45); sonra da yakınlarıdaki Ayvalık'ı gezerler. Öyküde dış mekân iki yerleşim yeridir. Adı verilmeyen ancak *Ayvalık*'a otobüsle bir buçuk saat mesafedeki bir kasabada (muhtemelen *Burhaniye*) başlayan vaka, Ayvalık'ta biter. Ayvalık sokakları obüsünün camlarından kerim tarafından şöyle betimlenir “*Cumbaları birbirinin içine girecek gibi taş evlerin önlerinde kirli birikintiler. Toplanıp açıktan denize dökülüyor. Paçalarını sıvamış çocuklar.*” (Bener, 2003: 47).

6. Kibrit'te vaka kahraman/anlatıcının Ankara'nın banliyölerinden birinde, bir istasyonda bir adamın sigarasını yakması ile başlar. Anlatıcıyı çalıştığı Etimeskut'tan tanıyan bu adamla sohbetleri trende de devam eder. *Ankara banliyölerinden* birindeki bir istasyonda başlayan öyküde vakanın cereyan etmediği ama adı anılan yerleşim yerleri *İzmit* ve *Etimesgut*'tur.

7. Sarhoşlar'da içinde kahraman/anlatıcının da bulunduğu dört taşra bürokrati, “*Yorgo'nun meyhanesi*”nde başladıkları içki faslını, arkadaşları Ekrem Bey'in çiftliğinde devam ettirirler. Sofrada sivri dilli ve alaycı hâkim, iğneleyici sualleri ile bir tahakküm kurmaya çalışmaktadır. Hâlbuki masadaki herkes, taşranın hayallerini, enerjisini erittiği adamlardır. Öyküde vaka Ege taşrasında bir ilçenin meyhanesinde başlayıp yakınlarıdaki bir köydeki çiftlik evinde devam eder. “*Tahta masanın yuvarlağına çevrildik. (...) Duvarlarda Gazi'nin Barbaros'un ece Keriman Halis'in taş basması renkli resimleri.*” (Bener, 2003: 62).

Turkish Studies

8. Korku'da kahraman/anlatıcı Ege'de bir kasabada memurdur. Mezarlığa yakın evini herkesten uzak olduğu ve rahatça içebildiği için kiralar. Kasabadaki tek arkadaşı Dostoyevski okuyan ve demode Boudelaire şiirleri yazan arkadaşı Rahmi, kasabaya yaz tatiline gelen “yeşilli”nin ayrılacak olmasına bozuktur. Anlatıcının öylesine önerdiği intihar fikri ona bir an için makul gelir. Birkaç gün sonra intihar eden karakter, kendini Camus'vari bir “saçma”ya veya “korku”ya teslim eder. Ege'de adı verilmeyen, halkın yaz akşamları kötü kokan sinemalarında ağlamaklı Mısır filmleri izlediği bir ilçe, öykünün mekânıdır. Kasabanın “Soğukkuyu” adlı mesire yeri ise bir diğer mekândır.

9. Akraba'da kahraman/anlatıcı, bir taşra kasabasında, kendisi gibi birkaç memur arkadaşı ile bir evde yaşamaktadır. Soğuk bir gün kapı çalınır. Ustasının karısını kaçırmış olan sanayi çırağı Ahmet'i o gece evde misafir etmeye razı olur. Kuşkucu arkadaşlarına ise gelenlerin akrabaları olduğu yalanını uydurur. Mekân, *Gemlik* yakınlarında adı verilmeyen bir kasabadadır. “İçimden, bu adam böyle vakitsiz bir saatte, ta Gemlikten buraya çıkıp gelmez, diyordum.” (Bener, 2003: 80).

10. Boş Yücelik'te kahraman anlatıcı Hilmi, Ankara'ya yeni atanmış bir memurdur. Bir gün Anafartalar caddesinde dört beş yıl önceden tanıdığı bir arkadaşı olan Asım'a rastlar. Ankara'da çocukları ve hanımı ile güçlükle yaşamaya çalışan çocukluk arkadaşı Asım, korkak ve zavallılara özgü bir acziyetini “boş yücelik” taslayarak örtmeye çalışmaktadır. Öyküde Ankara'da *Anafartalar caddesinde* başlayan vaka, Asım'ın Ankara'nın adı verilmeyen bir semtindeki evinde sona erer. Öykünün anılan bir diğer dış mekânı ise *Etlik*'tir.

11. Yazgı, üçüncü tekil anlatıcı ile anlatılır. Merkezi kişi Macit, üniversitede okuyan kardeşi Bedri ve başka birkaç üniversiteli gençle Ankara'nın bir semtinde, bir bekâr evinde yaşamaktadır. Bir gün Macit evde 18 yaşlarında, Düriye adlı bir kıza rastlar. Kızın niyeti kardeşini kendisi ile evlenmeye zorlamaktır. Ertesi gün kızla konuşan Macit bir taksi çağırır ve taksiciden kızı Ulus'ta bir yerlerde bırakmasını ister. Öykünün dış mekânı Ankara'nın adı verilmeyen (muhtemelen *Bahçelievler*) bir semtidir. Yazarın kardeşi ile aynı semtte bir süre bir bekâr evinde kaldığı bilgisinden hareketle bu semtin Bahçelievler olabileceği düşünülür.

12. Suçüstü'nde kahraman/anlatıcı adı verilmeyen bir taşra şehrinde memurdur. Bir sabah aylık erzak alışverişini yapmak üzere mahallelerindeki “*Sizin Bakkal*”a uğrar. O, bakkal Recep Efendi ile sohbet ederken bir ara dükkâna giren adamın bakkalı meşgul ederek, birkaç çay paketini çaldığı anlaşılır. Anlatıcı iyi giyimli bu adamın birkaç paket çaya tamah etmesine kızgındır. Öyküde vaka, geniş ve kalabalık çarşısı, polisleri ile adı verilmeyen bir taşra şehrinde geçer.

13. İlki'nde kahraman/anlatıcı bir askeri okul talebesidir. Soğuk bir kış akşamı bir yıl önce ayrıldığı şehrin sokaklarından atlı araba ile geçerek evine dönmektedir. Evine döndüğünde annesi, babası, kardeşi, evleri, yaşadığı şehir ona yabancı görünmektedir. Öyküde vakanın geçtiği şehrin “*Bir gün önce Temenyeri'ne gitmiştik. Çimenlerin üzerine oturmuştuk.*” sözlerinden hareketle *Bursa* olduğu söylenebilir (Bener, 2003: 121).

14. Batak, üçüncü tekil kişi ile anlatılır. Merkezi kişi bir kasaba öğretmenidir. Bir gün akşama doğru evinden çıkan öğretmen, yaşadığı bu uzak “bucak”ta hiçbir şey yapamamanın umutsuzluğunu içinin derinliklerinde duyarak yürümeye başlar. Sonra arkadaşı olan kasaba doktorunun evine uğrar. Beraberce otururlarken, gelen bir haber üzerine yakınlardaki bir köye gitmek zorunda kalırlar. Mahmut Ağa'nın kızının sabaha çıkma şansı yoktur ama ağa, kızının kaybından çok, öldükten sonra otopsi yapılacak olmasına kaygılıdır. Hikâyede vaka, insanların yoksul, ilgisiz ve cahil olduğu *Burhaniye*'ye bağlı bir “bucak”ta geçer. “*Bucağın beş sınıflı bir ilkokulu, minaresiz bir camii, iki mescidi, bir sürü sakallı hocası var. İki tane de belli başlı kahvesi.*” (Bener, 2003: 122, 124).

15. Acamı'da kahraman/anlatıcı Zeki, İstanbul'a atanmış bir öğretmendir. Yeni tanıştığı işçi Selahattin sayesinde zar zor bir ev bulabilen adam, yine onun sayesinde evi döşer. Soğuk bir kış günü Selahattin'i misafir eden Zeki, gece bir ara korkuyla uyanır ve aslında pek de tanımadığı bu adama korkuyla bakar. Öykünün sonunda kuşkusundan utanır ve ansızın geldiği taşra kasabasındaki bakkal Hasan Ağa'nın ona tatlı tatlı "acamı" deyişini hatırlar. Öyküde vaka İstanbul'da geçer. Bu bilgi "*Sıkılırsam Bomonti'ye gidermişim*" veya "*kalenin arka tarafları*"nda, "*Telsizler'de bir gecekondu*" gibi ayrıntılardan anlaşılır (Bener, 2003: 128).

16. Kan'da üçüncü tekil anlatıcının anlattığı vaka, doğum yapmak üzere olan bir genç kadın, çocuğu kabullenmek istemeyen bir delikanlı ve delikanlının annesi arasında cereyan eder. Genç kadın, birkaç ay birlikte yaşadığı delikanlıdan hamile kalmış, karnı iyice belirginleştğinde ise onun anne ve babası ile beraber kaldığı eve gelmiştir. Sonunda ihtiyar kadın su ısıtır ve çocuğu alır. Öyküde vaka bir odanın içinde geçer, dış mekâna dair bir atıf bulunmaz.

17. Maskara'da kahraman/anlatıcı, yaşadığı Ege kasabasının sevimli siması Arap Abdullah'ın ölümü üzerine onunla geçirdiği bir günü hatırlar. Birkaç gün önce bir kahvede beraber oturduğu Arap, herkesin "maskara" sandığı bir halk bilgesidir. Öyküde vaka Balıkesir'in adı verilmeyen bir ilçesinde geçer. "*Bu sıralar gözükmüyor. Gebermediyse Kızılkeçili'ye cerre çıkmıştır*" alıntısı ve yazarın biyografisi, bu ilçenin *Edremit* olabileceğini düşündürür (Bener, 2003: 147).

18. Anlaşılmayan'da üçüncü tekil anlatıcı, büyük bir hastaneye yeni yatan ve hastalığı bir türlü anlaşılmayan bir hastanın etrafında başarılı bir psikolojik panorama çizer. Hastane ortamı, hasta psikolojileri dikkatli gözlemlerle ve başarıyla tahkiye edilir. Öyküde mekân "ortası fiskiye" bir "*üniversite hastanesi*"dir. (Bener, 2003: 168).

19. Yaşamasız'da vaka, kahraman/anlatıcının dolmuşta karşılaştığı kişinin yasak aşk yaşadığı kadının kocası olduğunu sanmasıyla başlar. İç monologlarla örülen öyküde, biraz sonra kadının evine giden anlatıcının yaşadığı aşktan duyduğu suçluluk psikolojisi başarıyla verilir. Öyküde dolmuş, apartman gibi detaylar, adı verilmesine de mekânın bir şehir olduğunu düşündürür.

20. Pazarlık'ta yaşlı tahrirat kâtibi Halit Bey'in, kocasının son zamanlardaki taşkınlıklarından iyice bunalmış olan karısı, durumu konuşmak üzere kardeşi Ahmet'i bir akşam evine çağırır. Biraz sonra sarhoş bir halde evine gelen Halit'in taşkınlıkları üzerine polis çağırıp tutanak tutturarak Ahmet, ertesi gün eniştesini elindeki belge ile hapse tıktırmakla tehdit eder. Nihayet Ahmet, amacına ulaşır ve eniştesinin taşkınlıklarının önüne geçmeyi başarır. Öyküde gerçek mekânla ilgili tek temas "*Çorlu'da bir kere rüşvet aldı diye*" alıntısıdır (Bener, 2003: 187).

21. Sal'da vaka, kahraman/anlatıcının üç arkadaşı ile sahilde piknik yaparken, bindikleri bir salın alabora olmasını anlatır. Anlatıcı yüzme bilmez ama ölüm fikri de ona çekici gelir, zira varoluşsal bir iç sıkıntısı yaşamaktadır. Öyküde vaka bir kıyı kasabasının sahilinde cereyan eder.

22. Kovuk. kahraman/anlatıcı Mehmet, bir gecekondu mahallesinde Kalfa Halil'in evinin bir kovuğu andıran odalarından birini kiralamıştır. Evin büyük odasında ise Halil, sekiz kişilik ailesi ile yaşamaktadır. Mehmet, Halil'in çocukları ve yaşlı annesi ile kısa zamanda kaynaşır. Vaka Ankara kalesinin arka taraflarındaki *Çankaya ilçesinin Arkatopraklık* adlı gecekondu mahallesinde geçer. "*Gecekondu mahalleleri kale ardını kapladı. Arkatopraklık'a, cezaevi yönüne yayıldı.*" (Bener, 2003: 197).

23. Leblebici'de ihtiyar bir leblebici ile her sabah onun dükkânından on kuruşluk leblebi almaya gelen küçük bir kız arasında kuruluveren dostluk anlatılır. Leblebici de kız kendisinden leblebi alırken dükkânda daha çok kalması için işini ağırdan alır, ceplerini fazla fazla leblebi ile

doldurur. Öyküde vakanın geçtiği şehir belirtilmezken, “mahalle arasındaki leblebicinin bacasından...” satırları ile dükkânın mahalle arasında olduğuna temas edilir (Bener, 2003: 200).

24. Hasan Hüseyin'de astsubay olmak hayaliyle memleketinden ayrılan Hasan Hüseyin, Bursa'nın bir kasabasındaki Toprak Ofisi'ne memur olarak girer. Kasabaya alışınca çamaşırlarını yıkattığı yoksul bir kadının kızı ile tatlı bir macera yaşamak ister. Ne var ki kız ve annesinin kendine oynadığı oyunla kızla evlenmek zorunda kalır. “Bursa'dayken az buçuk eğleniyordu Hasan Hüseyin.” ve “Tepe mahallesi” atıflarından vakanın Bursa'nın Nilüfer ilçesinde geçtiği düşünülür (Bener, 2003: 248).

25. Avuntu'da birinci tekil anlatıcı, bir ölünün ardından hissettiklerini anlatır. Belirgin bir vakası olmayan öyküde, ölümün insana çağrıştırdığı duygu ve düşünceler örtük bir dille anlatılır. Mekâna dair herhangi bir temas da yoktur.

26. Barda adlı öyküde kahraman/anlatıcı bir gün sokakta kendisine biraz borcu olan Sami'yi görür. O, güçsüz olmalarına rağmen kendine özgü bir kurumlanma takınan adamlardandır. Anlatıcı birkaç akşam önce o ve filozof geçinen arkadaşı ile barda tanışmış ve onlara esaslı bir ders vermiştir. Öyküde “Dikmen otobüs durağında...” atfından dış mekânın Ankara'nın Dikmen ilçesi olduğu anlaşılır (Bener, 2003:215).

27. Monolog'da vaka bir odada geçer. Mualla, Leyla ile konuşmaya gelmiştir. Öykü baştan sona bir tiyatro sahnesi gibi Mualla'nın konuşmaları ile ilerler. Karakterlerin zihinleri iç monologlarla aktarılır. Leyla'nın abisi ile aşk yaşamış olan Mualla, onunla evlenemeyince yemekten içmekten kesilir. Zira fakülteyi bitirip doktor çıkan genç adam, başka bir kadınla evlenir. Öyküde dış mekâna dair herhangi bir atıf yapılmaz (Bener, 2003: 223).

28. Kuş'ta evi bir gün polislerce basılan ve uzun bir sorgunun ardından hapse düşen kahraman anlatıcının serbest bırakıldıktan sonra yaşadığı duygusal buhranlar örtük bir dille anlatılmaktadır. Anlatıcının zihninde kuş ve farelerle yapılan alegoride onu mesnetsiz iddialarla suçlayanlarla, sonunda özgürlüğüne kavuşan kendisi temsil edilir. Öyküde vaka adı verilmeyen bir şehirde geçer. Ancak yazarın otobiyografisi ile güçlü paralellikler taşıyan öyküde adı verilmeyen şehrin Ankara olduğu düşünülebilir.

29. Öfke'de Bener, anlatma veya gösterme tekniğinden çok, psikolojik çözümleme yapar. Öykü, anlatıcının kendisi ile konuşması şeklinde kurgulanır. Bir akrabasının evine misafirliğe giden kahramanın orada yaşadığı birkaç saat öykünün vakasını oluşturur. Öyküde dış mekân belirtilmezken iç mekân, bir evin odasıdır.

30. Biraz da Ağla Descartes öyküsünde kahraman anlatıcı, İstanbul'da İstiklal Caddesi'nde yürümektedirken, birden kırk yıl öncesini hatırlar. Harbiye talebesiyken Descartes lakabını taktığı bir arkadaşıyla yine aynı caddede yürürlerken girmemeleri gereken bir sokağa girmiş, bir inzibat tarafından tespit edilmiş ve bir yüzbaşı tarafından nezarete atılmışlardır. Öyküde İstiklal Caddesi, olumsuz betimlemelerle dikkatlere sunulur. “Mahur bir sabah başlamıyor, kurşuni, kalın örtüsünün altında kireçlenmiş kıkırdaklarını oynatmaya zorlanan şehir.” (Bener, 2003: 238).

31. Laedri'de kahraman/anlatıcı, bir apartman dairesinde karısı ile tekdüze yaşam süren elli yaşlarında bir memurdur. Bir gün karısına “Laedri” rumuzu ile bir aşk mektubu gelir. Mektubu gönderen, yakınlarda oturan yaşlı bir adamdır. Devam eden mektupları bir süre canlarını sıkarsa da, adamın ölümü ile sorun çözülür. Ancak anlatıcı, bu yeni durumun hayatına kattığı heyecanın sona ermesinden dolayı üzgündür. “Kapısı Ahmet Mithat Efendi'ye bakıyor” ibaresi vakanın Ankara'nın Çankaya ilçesinde geçtiğini düşündürür (Bener, 2003: 244).

32. Bakanlık Makamına öyküsü bir memurun çalıştığı kurumun bağlı olduğu Bakanlığa hitaben yazdığı dilekçe şeklinde kurgulanmıştır. Birkaç aylık zaman diliminde geçen olayların

anlatıldığı öyküde, kahraman/anlatıcı, toplam otuz sekiz maddede bir memurun ruh dünyasını dile getirir. Öyküde dış mekân -her ne kadar adı geçmese de- bakanlığın bulunduğu şehir olan Ankara'dır.

3. Öykülerdeki Kurgusal Coğrafyanın Karakteristikleri

3.1. Kurgusal Coğrafya ve Fiziki Coğrafya İlişkisi

Yazarın *Dost-Yaşamasız* adlı öykü kitabındaki öykülerin dış mekân kullanımını şu şekilde tasnif etmek mümkündür. Bu kitaptaki öyküler, “dış mekâna hiç atıf yapmayan”lar, “fiziksel mekânı belirlenemeyen”ler ve “fiziksel mekânı belirlenebilen”ler olarak gruplanabilir.

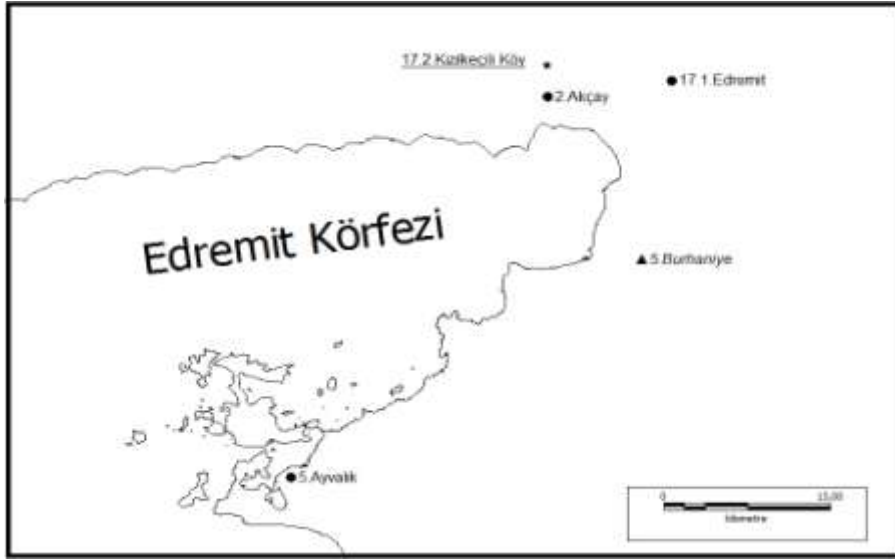
Dış mekânı adı verilmeyen yerleşim yerleri olan öyküler	Dış mekânlarının adı verilen veya yerleri bazı ipuçları ile konumlandırılan öyküler	Dış mekânı belirsiz öyküler
1. Dost- Ege'de bir ilçe	2. Istakoz- Balıkesir'in Akçay ilçesi.	16. Kan
3. Havva- bir il veya ilçe merkezi	5. Dam- Balıkesir'in <i>Burhaniye</i> ve <i>Ayvalık</i> ilçeleri	25. Avuntu
4. Kömür- Ege'de bir ilçe	6. Kibrit- Ankara'nın banliyösü, <u>Etimesgut</u> ve <u>İzmit</u>	27. Monolog
7. Sarhoşlar- Ege'de bir köy	9. Akraha. Ege'de bir ilçe ve <u>Gemlik</u>	29. Öfke
8. Korku- Ege'de bir ilçe	10. Boş Yücelik- Ankara'nın Anafartalar cd. ve bir başka semti, <u>Etlik</u>	
12. Suçüstü- bir şehir	11. Yazgı- Ankara'nın Bahçelievler semti	
14. Batak- Balıkesir'in <i>Burhaniye</i> ilçesinin bir “bucağı”	13. İlki- Bursa il merkezi, <u>Temenyeri</u> parkı	
18. Anlaşılmayan- bir şehir	15. Acamı- İstanbul'da <i>Kâğıthane</i> civarı, “ <u>Telsizler</u> ”, “ <u>Bomonti</u> ”	
19. Yaşamasız- bir şehir	17. Maskara- Balıkesir'in <i>Edremit</i> ilçesi, <i>Kızılkeçili</i> köyü	
21. Sal- Ege'de bir ilçe	20. Pazarlık- İstanbul'un bir semti, “ <u>Çorlu</u> ”	
23. Leblebici- bir il veya ilçe merkezi	22. Kovuk- Ankara'nın <i>Çankaya</i> İlçesi, “ <u>Arkatopraklık</u> mh.”	
28. Kuş- bir şehir	24. Hasan Hüseyin- Bursa'nın <i>Nilüfer</i> ilçesi, “ <u>Tepe</u> mh.”	
	26. Barda- Ankara'nın <i>Dikmen</i> ve adı verilmeyen bir başka semti	
	30. Biraz da Ağla Decartes- İstanbul'un <i>Beyoğlu</i> ilçesinde <i>İstiklal</i> cd.	
	31. Laedri- Ankara'nın <i>Çankaya</i> ilçesi, “ <u>Ahmet Mithat Efendi</u> ” sk.	
	32. Bakanlık Makamına- Ankara'nın adı verilmeyen bir semti	

Tablo 1. Yukarıdaki tabloda italik olarak yazılmış olan mekânlar ipuçlarına göre yapılan bir çıkarımı gösterir. Altı çizili olanlar ise vakanın geçtiği bir mekân olmadığı halde adı anılan yerlere işaret eder.

Turkish Studies

Bener'in kitabındaki toplam 32 öyküden bazılarında sıvı mekana hemen hiç temas edilmez. Bazılarında ise en azından dış mekânın bir şehir, kasaba veya köy mü olduğu belirtilir veya verilen detaylardan hareketle bu anlaşılabilir. Geri kalanlarda ise dış mekân yerleşim birimi adları ile net bir şekilde ortaya konur. Bunlar metropol veya il merkezi ölçeğinde **şehir** (16); ilçe, nahiye, bucak ölçeğinde **kasaba** (12) veya **köy**lerdir (1).

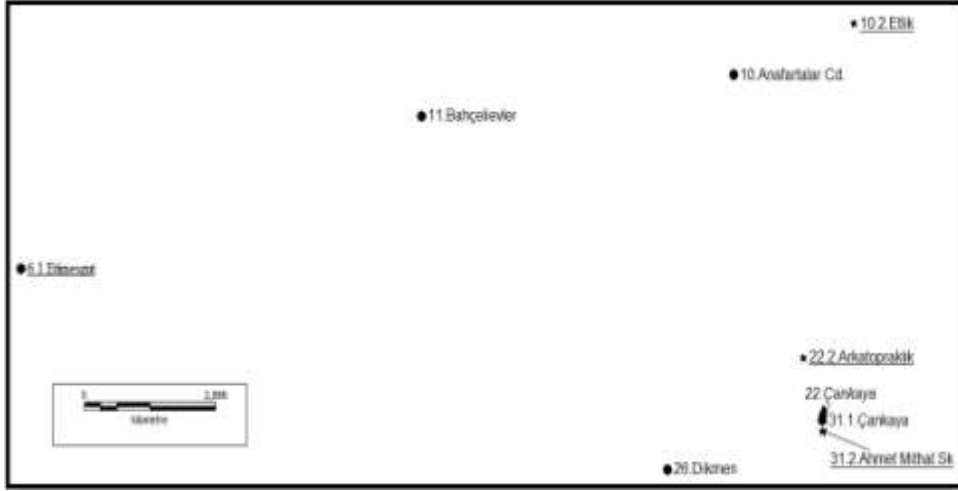
Bu yerleşim yerlerinden adı belirtilen veya verilen ipuçlarından hareketle konumu yaklaşık olarak tespit edilenlere bakılarak geniş dış mekân olarak seçilen yerleşim yerlerinin çoğunlukla Ege bölgesinin ilçe veya kasabaları olduğu söylenebilir. Daha özeldir ise bu bölgenin Edremit Körfezi'nin etrafındaki yerleşim yerleri olduğu görülür. Yazarın görev yaptığı bu coğrafyanın öykülerinin kurgusal coğrafyasına zemin oluşturduğu anlaşılır.

Harita 1. Yazarın vakası Ege'de geçen öykülerinin mekânsal konumlandırmasının harita üzerinde gösterimi

Diğer bir deyişle öykülerden 10'unda Ege bölgesinden mekânlar tercih edilirken; 7'si Ankara'da, 3'ü İstanbul'da, 2'si de Bursa'da geçer. Özellikle *Yaşamamız*'daki öykülerden itibaren mekânın yazarın biyografisine koşut olarak taşradan büyük şehre doğru kaydığı görülür. *Yaşamamız*'daki 13 öyküden 9'u kent (Ankara ve İstanbul); 2'si ilçe veya kasabada (Güney Marmara ve Ege) geçer.

Bener'in öykülerinde kurgusal mekân olarak kentlerin çok büyük bir yer tuttuğu görülürken, çoğu zaman bu kentin neresi olduğunu ancak ipuçlarından hareketle tespit edilebilir. Yazar, Türkiye'nin iki büyük şehrinin mekânlarını öykülerinde sıkça kullanır. Ancak Bener öykücülüğüne en fazla arka plan oluşturan kent Ankara'dır. Bu şehrin farklı semtlerine yayılan kurgusal coğrafya, yazarın biyografik coğrafyası ile de büyük paralellikler taşır.

Harita 2. Ankara'nın Bener'in öykülerine mekân olan yerleri (Yer isimlerinin başındaki ilk numara öyküyü, ikinci numara ise birden fazla mekân bulunan veya mekâna gönderme yapan öykülerde mekân sırasını göstermektedir)

Öykülerde kullanılan dış mekânların merkez veya taşra olmasındaki değişim, karakterlerin psikolojileri ile de ilişkilidir. Yerleşim yerleri, üzerinde yaşayan insanların sosyal ve psikolojik özelliklerine tesir eder. Birleştirme değil, ayrıştırma mekânı olan kentler, karakterler üzerinde yalnızlaştırıcı ve yabancılaştırıcı etki yapar. Kentleşmenin getirdiği yalnızlık ve bireycilik, ilişkilerde belli bir gerilime neden olur (Uturgauri, 2007). Özellikle Türk öyküsünde *50 Kuşak* tarafından yoğun bir şekilde işlenen bu problemler Bener'in öykülerinde de görülür.

İkinci kitap olan *Yaşamasız*'dan itibaren yalnızlık, amaçsızlık ve yabancılaşma teması öykülerde yoğunlaşırken; mekân büyük oranda kentlerdir. Öte yandan “Yaşamasız”, “Kovuk”, “Avuntu”, “Monolog”, “Kuş”, “Öfke”, “Biraz da Ağla Descartes” ve “Kan”da okurdan yoğun bir eleştirel dikkat bekleyen dolaylı ve soyut bir anlatım biçimine geçilirken; daha kısa ama yoğun bir anlatım hakimdir. Öyle ki bu soyutlamalardan mekân da nasibini alacak ve giderek önemsizleşmeye başlayacaktır. “*Aslında ben öykülerimde mekânda soyutlamalar yapıyorum. Yani benim kullandığım mekânlar soyutlamalara uğruyorlar.*” diyen yazar, bazı öykülerde neden mekânla ilgili herhangi bir tespit yapmaya imkân verilmeyecek derecede soyut bir anlatımı tercih ettiğini açıklar (akt: Antakyalı 2002).

Zira yazara göre kent, insanı ister istemez bir rutine mahkûm eder. Yapılan işler, eğlenmeye gidilen yerler hep aynıdır. Diğer insanlarla ölçülü ve mesafeli ilişki onu giderek yalnızlaştırır. Keza öykülerdeki karakterlerin en büyük trajedisi, hayatlarını daima gamlı bir bekleyiş içinde sürdürmeleridir. Büyük şehir yalnızların ve yalnızlıkların mekânıdır. Kalabalıklar içerisinde bile yaşanan yalnızlaşma durumu, ev içi ilişkilerde dahi hissedilir. Karı-koca ilişkilerinde bile zamanla bir yalnızlaşma her şeyi teslim alır. Öyle ki dünyayı anlamsız bulan, daimi bir iç sıkıntısı içinde hayata “katlan”maya çalışan karakterler, kentin bir örnek mekânlarını vurgulamak istemezler.

Berna Moran'a göre ise mekânların giderek soyutlaşması ve önemsizleşmesi, “klasik gerçekçi romanın bir gereğidir. Romanın ana ögesi, yani olay örgüsü, karakter ve çevre” gibi unsurlar, yirminci yüzyıl modernist romanında eski önemlerini yitirmiş, onların yerini örüntü, simge, imge ritim ve bakış açısı gibi öğeler almıştır (Moran 1994: 198). Mekâna dair bu tutumun arkasındaki bir başka sebep de Yazarın Çehov tarzı durum öykücülüğünün bir takipçisi olmasıdır. Zira Çehov, bir durumu anlatırken yakaladığı trajediye ve ironiye odaklanırken mekâna gereken önemi vermez.

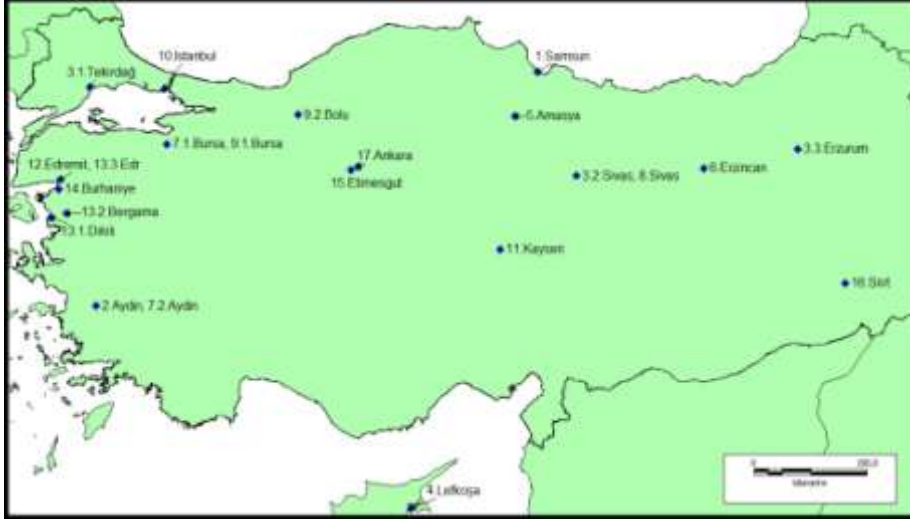
Turkish Studies

3.2. Biyograik Coğrafyanın Kurgusal Coğrafyaya Etkileri

Edebiyat incelemelerinde beslenme kaynaklarının tespiti ve edebi tesir meselesinde yazarın hayat coğrafyası önemli bir kaynaktır. Sanatçıya dönük eleştiri anlayışlarından biri olan otobiyografik eleştiriye göre metnin edebiyat coğrafyası yazarın gezip gördüğü yerler ve buralarla ilgili izlenimlerinin kuvvetli etkisini taşır. Otobiyografik eleştiri, kurgusal metinlerde olayların geçtiği mekânlar ile bunların seçilme nedenleri üzerinde düşünerek otobiyografik yorumlara ulaşır. Yazarın hayat coğrafyası bir anlamda coğrafya merkezli bir biyografi çalışmasıdır. Yazarın ailesinin kökenleri, doğup büyüdüğü ve hayatının değişik evrelerinde farklı nedenlerle bulunduğu coğrafya incelenir. Bu inceleme, yazarın eserlerindeki bazı motifleri, işlenen temaları aydınlatması bakımından önemsenir.

Edebi türlerde otobiyografik etki konusunda pek çok farklı görüş dile getirilmiştir. Philip Lejeune, kendisine yakın türlerden otobiyografiyi ayıran en önemli özelliğin okurla yazar arasında yapılan “otobiyografik sözleşme” olduğunu belirtir. “Otobiyografik Sözleşme” başlıklı makalesinde (Lejeune 1999: 193), otobiyografinin tanımını “*Kendi var oluşuyla ilgilenen gerçek bir kişinin, bireysel yaşamına ve özellikle de kişiliğinin gelişimine odaklanarak şimdiden geriye doğru yazdığı düzyazısal anlatı*” olarak yapar. Ona göre tam otobiyografi üç durumda gerçekleşir: “1) Yazarın adı ana karakterle aynıysa ve otobiyografik sözleşme varsa, 2) Ana karakterin adı metinde belirtilmiyorsa, fakat otobiyografik sözleşme varsa, 3) Ne kurmaca ne de otobiyografik bir sözleşme varsa, fakat yazarın adı ana karakterle aynıysa.” (akt:Tutumlu 2007: 146-147’den). Hâlbuki kurmaca türlerde bu sözleşmenin bütün gerekleri bulunmaz. Örneğin roman ve öyküde kitabın kapağında “roman” veya “öykü” yazılması ile bir “kurmaca sözleşmesi” yapılmıştır. Öte yandan bu koşulların hepsini taşımayan, birçok otobiyografik öge bulunduğu hâlde otobiyografik veya kurmaca herhangi bir sözleşme yapılmamış kurgularda okur, kendi isteğine göre metni okuyacak ve otobiyografik paralellikleri yorumlayacaktır (Tutumlu 2007: 148).

Birçok eleştirinin üzerinde ittifak ettikleri hususlardan biri de Bener’in öykülerinin kurgusal yapısı ise otobiyografisi arasındaki paralelliklerdir. Öyle ki onun öykü ve romanlarını tanımlarken otobiyografi, otobiyografik roman, öz-kurmaca (Fr. *autofiction*), anı, günlük gibi edebî tür isimleri önerilmiştir (Tutumlu 2007: 144). Her ne kadar onun eserlerinde kurmaca-gerçeklik çitası yakın olarak bilinse de *Dost-Yaşamasız*’daki öykülerin hiçbiri yukarıda belirtilen otobiyografik koşulları tam olarak sağlamaz. Kurmacada yazarın adı ile anlatıcının veya asli kişinin adının aynı olması veya herhangi bir ad belirtilmemesi, çok az ögenin otobiyografik karşılığının bulunması gibi sebeplerle onun öyküleri tam bir otobiyografik değer taşımaz. Onun öyküleri daha Gérard Genette’in özkurmaca tanımına yakındır (akt:Timuroğlu 2005: 73). Bunlar “*açıkça ya da kapalı bir şekilde otobiyografik öğeler taşıyan, ama yazarın biyografisiyle az çok fark edilebilecek uyumsuzluklar görebildiğimiz metinlerdir*” (Tutumlu 2007: 149). Zira yazarın yaşamını geçirdiği yerler ile kurmacasına mekân olan yerler karşılaştırıldığında öykülerin otobiyografik yönünün güçlü ancak otobiyografi sayılamayacak bir mesafede olduğu açıkça görülür.

Harita 3. Vüs'at O. Bener'in hayatının geçtiği yerlerin sırası ile Türkiye haritası üzerinde gösterimi

Öte yandan memuriyetler nedeniyle Türkiye'nin çeşitli yerlerinde yaşamış olan yazarın buraları mekân seçmesi anlaşılır bir durumdur. Özellikle askeri liseyi ve Harp Okulu'nu okuduğu Bursa ve İstanbul; gerekse gençliğinde uzunca bir süre görev yaptığı Balıkesir ve çevresi, askerlikten istifa ettikten sonra yaşadığı Ankara, onun öykülerinde önemli oranda yer bulur. “Benim için önemli olan öyküdeki mekânın nasıl ele alındığıdır. Yani, ele alınan mekân yaşanabilir mi, inandırıcı mı ona bakmak gerekir. Öykülerimde söylediğim ancak geri planda var olan mekân büyük ölçüde Ege yöresidir. Egeyi çok iyi bilirim ve bu yöreyi öykülerimde çok işledim. İzmir, Dikili, Bergama, Çanakkale, Ayvalık, Edremit, Havran, Biga, Kara Biga, Burhaniye Ancak şunu da söylemek isterim öykülerimde dış mekânı belirgin kalmaya çalışmak pek doğru bir tavır olmaz, çünkü ben muhtelif şehirlerde yaşamış bir yazarım” (Antakyalı, 2002: 60-70). Öykülerin anılan bu otobiyografik niteliği, dış mekân olarak öz-yaşamsal mekânların öne çıkmasına neden olmuştur.

Yazarın kardeşi Erhan Bener de bu iki kitap'taki öykülerin otobiyografik yönü için “Ağabeyimin Dost ve Yaşamasız kitaplarında yer alan öykülerinin pek çoğu ve Buzul Çağının Virüsü romanı, benim başta Yalnızlar romanım olmakla birlikte pek çok öyküm, bu Edremit günlerinin eseridir” derken aynı hususa işaret eder (Bener 2001: 14). Tutumlu Dost ve Yaşamasız'daki öykülerinde yer alan kahraman/anlatıcı kullanımının da yazarın yaşamını kurmacalaştırmasının bir sonucu olduğu kanaatindedir. Ona göre öykülerdeki asli kahraman/anlatıcının “içki içmeyi seven, bulunduğu kasabaya başka bir yerden gelmiş, kasabadaki insanlardan daha “aydın”, okumuş, hep bir sıkıntıyla yaşayan orta yaşlı bir erkek” Olması da bu durumu destekler (Tutumlu: 139). Keza öykülerin anlatıcılara göre dağılımı da Tutumlu'nun işaret ettiği bu durumu daha iyi özetler. Bilinç akımı tekniği kullanan 3. tekil anlatıcılı öyküler 3 (16, 18, 27); diğer 3. tekil anlatıcılı öyküler 5 (11,20, 23, 24, 28) ve 1. tekil kahraman/anlatıcılı öyküler 24 (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 21, 22, 25, 26, 29, 30, 31, 32).

Ayrıca Bener'in öyküleri ile yaşamının dönemleri arasında bir ilişki kurulduğunda ise şöyle bir tasnife gidilebilir.

Lise yılları: 13. İlki

Harp Okulu yılları: 30. Biraz da Ağla Descartes

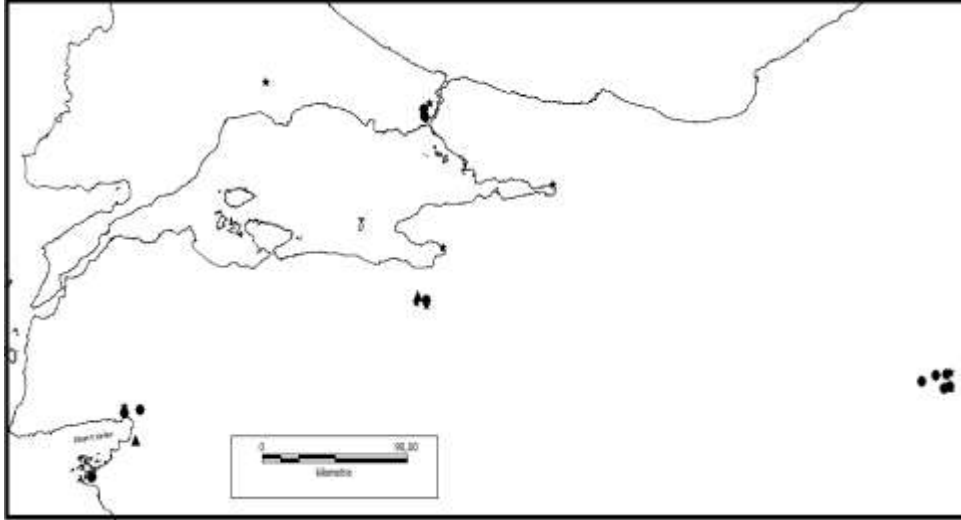
Ege'deki görev yılları 1. Dost, 2. Istakoz, 4. Kömür, 5. Dam, 7. Sarhoşlar, 9. Akra, 8. Korku, 14. Batak, 19. Yaşamasız, 21. Sal, 17. Maskara

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/4 Fall 2011

Ankara'daki görev yılları 32. Bakanlık Makamına, 28. Kuş

Öte yandan birinci kitap olan *Dost*'taki öykülerde çoğunlukla 1950 öncesinde köy, kasaba, bucak benzeri yerleşim birimlerine sıkışıp kalmış, yerli halkla iletişim kurmakta zorlanan, savcı, memur, subay gibi kamu görevlilerinin iç karmaşaları, çaresizlikleri anlatılır. Ancak kitapta yazarın 1950'lerin başındaki tutuklanması, evlenmesi, Siirt görevi veya Hukuk Fakültesi yılları gibi dönemlerin anlatıldığı öykü yoktur. Dolayısıyla bunlara ait bir mekân kullanımından da söz edilemez.

Harita 4. Yazarın öykülerinde mekân olarak kullanılan yerlerin fiziksel coğrafyadaki izdüşümlerinin harita üzerindeki gösterimi

Ancak ikinci kitap olan *Yaşamamız*'da söz konusu dönemlere oldukça soyut bir düzlemde de olsa yer verildiği görülecektir. Öyle ki bu kitapta gençlik yıllarını hatırlayan öykülerde bile ilk kştabın yalın gerçekçiliğini bulmak mümkün olmayacaktır. Örneğin yazarın lise yıllarından yola çıkılarak yazılmış olan "İlki" ve askeri okul yıllarının izdüşümü olan "Biraz da Ağla Descartes"te geçmiş hüzünlü bir soyutlama ile anlatılır. Ancak yine de anlatıcının askerî okulda okuması, II. Dünya Savaşı nedeniyle Harbiye'den erken mezun olması, babanın Darülfünun'u bitirmesi gibi olaylar Bener'in yaşamıyla örtüşen noktalar. Aynı örtüşme bir dilekçe biçiminde kurgulanmış olan "Bakanlık Makamına" öyküsünde de görülür (Tutumlu 2007: 33). *Yaşamamız*'ın sonraki baskılarına dâhil edilmeyen bu öykü, bir memurun günlük hayatın rutini bir dilekçe şeklinde anlatması şeklinde kurgulanmıştır.

Sonuç

Vüs'at O. Bener'in öykülerinde mekânla ilgili özellikler şöyle sıralanabilir. İlk kitabı *Dost*'ta mekânla ilgili temaslar konumlama yapmaya elverişli iken; *Yaşamamız*'da mekânla ilgili betimlemeler giderek soluklaşır. *Dost*'ta daha çok Ege kasabaları, *Yaşamamız*'da ise Ankara mekân olarak seçilir. Bu tercihin ardında öykülerin kurgu dünyasının yazarı yaşamı ile olan bağlantısı yatmaktadır.

Harp Okulu mezuniyetinin ardından uzunca bir süre görev yapılan Ege bölgesinin bu yıllarda yazılmış öykülere de mekân olduğu görülür. Öte yandan çoğunluğu 1950'li yıllarda yazılmış öykülerden oluşan *Yaşamamız*'da o yıllarda hayatının önemli bir kısmını geçirdiği Ankara'nın öne çıktığı görülecektir. Ancak kitaptaki bazı öyküler, işaret edilen mekân kullanımının çok dışında

özellikler gösterir. Bunun sebebi kitabın 2003'teki ortak baskısına (*Dost-Yaşamasız* 2003) *Yaşamasız*'ın ilk baskısında (1957) yer almayan ve çok sonra yazılmış öykülerin de girmiş olmasıdır.

Öte yandan yazarın öykülerinde mekânları geniş bir şekilde ele almadığı, pek çok öyküsünde yerleşim birimlerinin isimlerini anmadığı söylenebilir. Örneğin yoksul ve sıradan bir adamı anlatırken onun içinde bulunduğu ortamın daha iyi kavranılması için mekâna birkaç cümleyle temas edilir. Yazar, mekânla ilgili bilgileri kısa cümlelerle vermeyi veya bir takım ipuçlarının dolayımında sezdirmeyi yeğler. Bener, ayrıntılı mekân tasvirlerinden uzak durur. Mekânı tespit etmek ancak olayla, kişilerle veya zamanla ilgili bazı verilerden hareketle mümkün olur.

Bener öykülerinde mekânın işlevsel olarak kullanıldığı gözlemlenir. Yazarın ilk öykü kitabı *Dost*'ta daha çok fiziksel atmosferi yansıtan mekânlara yer verilirken; ikinci öykü kitabı *Yaşamasız*'da mekân, giderek soluk bir görüntü ile yer alamaya, simgesel değerlerde kullanılmaya başlanır.

Öykülerin büyük bir çoğunluğunun aslı kişisi olan kentli aydın bireyin gözlerinden yaşama ve çevreye bakılırken; yaşanan yalnızlaşma ve yabancılaşma sebebiyle mekâna daha çok psikolojik açıdan bakılacak, sınırlı mekân betimlemeleri karakterlerin duygularını sezdirmek için kullanılacaktır. Bu mekânın giderek belirsizleşmesi ve bulanıklaşması yazarın yaratmak istediği gerçeklik algısı ile de ilişkilidir. Bu öykülerde iç mekân olarak daha çok evler, hastaneler, lokantalar tercih edilir.

Yazarın kitaptaki öykülerinin kurgusal coğrafyası olarak ise Orta ve Kuzey Ege, Marmara ve İç Anadolu'nun (Ankara) tercih edildiği görülür.

KAYNAKLAR

- AKSOY, Nazan (1996). "Coleridge'nin Şiir Kuramı", *Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler*. İstanbul: Düzlem Yayınları. ss. 48-49.
- AKTAŞ, Şerif (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ANTAKYALI, Banu (2002). *Vüs'at O. Bener'in Öykücülüğü*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi.
- PIATTI, Barbara; HURNI, Lorenz. "Literary Geography – Or How Cartographers Open up a New Dimension For Literary Studies", *Proceedings of International Cartographic Conferences (24th ICC Santiago2009)*:http://icaci.org/documents/icc_proceedings/icc2009/html/nonref/24_1.pdf (ET:13.06.2010)
- BENER, Erhan (2001). "Vüs'at O. Bener İçin...". *Dil Dergisi*. 110: 7-17.
- BENER, Vüs'at Orhan (2003). *Dost-Yaşamasız*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BRAUDEL, Fernand (1996). *Uygurlıkların Grameri* (çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İstanbul: İmge Yayınevi.
- BROSSEAU, Marc (1994). "Geograph's Literature". *Progress in Human Geography*. 13,3: 333-353
- CHOLLEY, André (1943). *Guide De L'étudiant En Géographie*. Paris: PUF.
- FERRÉ, André (1946). *La Géographie Littéraire*. Paris: Sagittaire.
- GABLER, Robert, E. vd. (2009). *Physical Geography*, Belmont: Boks/Cole Learning

- HARGRAVE, Lawrence Wayne (2003). *Landscape and Literature: Louis L'Amour's Four Corners*. Oxford, Ohio: A Thesis Faculty of Miami University Master of Arts Department of Geography.
- HSU, Hsuan L. (2010). *Geography and the Production of Space in Nineteenth-Century American Literature*, Cambridge: Cambridge University Pres.
- KEFELİ, Emel (2006). *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*, İstanbul: 3F Yayınları.
- KEFELİ, Emel (2009). "Coğrafya Merkezli Okuma", *Turkish Studies* (1)4: 423-433
- LANEGRAN, David; Toth, Susan Allen (1976). "Geography through Literature". *Places*. 3: 5-12.
- LEJEUNE, Philippe. , "The Autobiographical Contract". *French Literary Theory Today: A Reader*. Ed. Tzvetan Todorov. Çev. R. Carter. Cambridge: Cambridge University Press, 1991. 192-222.
- MALLORY, William E.; Simpson-Housley, Paul (1987). "Bölgesel Edebiyat Çalışmalarının Gerekçesi", *Geography and Literature: A Meeting of the Disciplines (Coğrafya ve Edebiyat: Disiplinlerin Buluşması)*, Edited: William E. Mallory, Paul Simpson-Housley, Syracuse, NY: Syracuse University Pres.
- MORAN, Berna (1981). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- MORAN, Berna (1994). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İstanbul: İletişim Yay.
- NİSBETT, Richard E. (2005). *Düşüncenin Coğrafyası*, (çev. G. Çağalı Güven), İstanbul: Varlık Yayınları.
- OBSTFELD, Raymond (2002). *Fiction First Aid: Instant Remedies for Novels, Stories and Scripts*. Cincinnati, OH: Writer's Digest Books.
- SAĞDIÇ, Hüseyin E. (06.12.2009). "Güvenli Kent ve Çocuk Sorunları I": <http://www.sonbaski.com/temmuz2006egemen.html> (ET:13.04.2010)
- ŞAHİN, Ümran (2006). *Vüs'at O. Bener'in Hayatı, Eserleri ve Hikayeciliği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, (Dan. Mehmet Önal).
- TOKAR, Sıdık (2006). *Vüs'at Orhan Bener'in Eserleri Üzerine Bir Araştırma*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, (Dan. Alaattin Karaca).
- TUTUMLU, Reyhan (2007). *Vüs'at O. Bener'in Yapıtlarına Anlatıbilimsel Bir Yaklaşım*, Ankara: Bilkent Üniversitesi Doktora Tezi.
- TÜMERTEKİN, Erol (2004). *Beşerî Coğrafya İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UTURGARI, Svetlana (2007). *Bunalım Edebiyatı ve Modernizmin Sorunları*, *Yeni Ortam*, Sayı 1
- ZAMBAK, Ferda (2007). *Türk Romanında Mekân*, Muğla: Muğla Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Yüksek Lisans Tezi, (Dan. Vedat Kurukafa).